

LECTORAAT YOUTH SPOT

MEIDENWERK EN DE ROL VAN DE MEIDENGROEP

FACTSHEET

Hannah van der Grient
Judith Metz

In deze factsheet lees je welke rol de meidengroep heeft in de identiteitsontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen. Ook lees je hoe het meidenwerk meer gebruik maakt van de meidengroep om eraan bij te dragen dat meiden (leren) zelf vormgeven aan hun leven als deel van de maatschappij.

Met de meidengroep bedoelen we het groepsverband waarbinnen meisjes en jonge vrouwen participeren in het meidenwerk. In groepsverband vindt een diversiteit aan activiteiten plaats rondom verschillende thema's zoals zelfbeeld, sociale omgeving, talentontwikkeling en seksualiteit. Voor de uitvoering van de activiteiten maken meidenwerkers gebruik van verschillende instrumenten. De meidengroep kent dan ook vele

verschijningsvormen. Meestal bestaat de meidengroep uit een redelijk vaste groep meiden die elkaar met een zekere regelmaat ontmoeten. Hoewel de omvang van de groepen uiteenloopt, bestaan de groepen meestal uit 8 tot 12 meiden. Deze omvang waarborgt de veiligheid in de groep en maakt het mogelijk om persoonlijke thema's te bespreken. Kleinere groepen zijn voor meisjes toegankelijker om een stukje van zichzelf te laten zien. Aan activiteiten zoals een voetbaltoernooi of filmavond nemen vaak meer meiden(groepen) deel. De intensiteit waarin groepen samen komen kan uiteenlopen van eens per drie maanden tot een paar keer per week.

Het meidenwerk biedt naast groepsactiviteiten ook individuele begeleiding aan meisjes. Het hangt af van de behoefte van het meisje, de context, de organisatie en de opdracht van de gemeente of een meidenwerker/ organisatie kiest voor een of beide werkwijzen.

Rol van de meidengroep in de identiteitsontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen

De meidengroep *kan* een grote rol spelen in het zelf leren vormgeven aan het eigen leven, doordat meiden binnen de groep in contact met elkaar de kans hebben om te onderzoeken wie ze zijn, ervaringen, gedachtes en gevoelens kunnen uitwisselen, van elkaar kunnen leren en kunnen oefenen (Spanjaard en Slot, 2015). Jongeren zijn sterk gericht op het contact met leeftijdsgenoten, omdat zij zich in de overgangsfase bevinden tussen kind zijn en volwassenheid. Zij hebben behoefte om met leeftijdsgenoten uit te wisselen wat het betekent om jong te zijn en hun identiteit te ontwikkelen. In de groep kunnen jongeren zichzelf ontdekken, zichzelf uiten, gedrag oefenen en de impact onderzoeken op anderen (Traas, 1997 in Sonneveld & Metz, 2015).

Een meidengroep in het meidenwerk is een omgeving waar meisjes zich kunnen spiegelen aan anderen (Bandura, 1962; Bronfenbrenner, 1982). Meiden leren van elkaar door naar elkaar te kijken, met elkaar te praten en naar elkaar te luisteren. Door met elkaar te interacteren krijgen ze zicht op het eigen zelfconcept. (Bandura, 1977; Lockwood & Kunda, 1997).

Uit een literatuuroverzicht van Manders, Metz & Sonneveld (2017) blijkt dat peers in het jongerenwerk elkaar positief kunnen beïnvloeden via 2 soorten interacties. Versterkende interacties (Bandura, 1977) en ondersteunende interacties (Sarafian, 2011). Voor meidenwerkers is het interessant om kennis te nemen van deze twee soorten interacties om voor de eigen meidengroep te kunnen analyseren hoe meiden elkaar in een groep positief kunnen beïnvloeden. En mogelijk ook zelf een rol kunnen spelen om dit type interacties in het meidenwerk te faciliteren.

Ondersteunende interacties

Ondersteunende interacties zijn interacties tussen peers die tegemoet komen aan de sociale basisbehoeften. Het gaat daarbij om contact tussen leefstijlgenoten waarin vormen van steun worden uitgewisseld in de vorm van advies, compliment of hulp. Er zijn vier soorten ondersteunende interacties te onderscheiden: Informatieele, instrumentele, waarderende en emotionele ondersteuning (Sarafian, 2011). Bij informatieele ondersteuning verstrekken meiden elkaar informatie over een situatie, leggen ze aan elkaar uit hoe ze ermee om kunnen gaan en hoe zij dit beoordelen (Jensen, 2001). Dit is van belang, omdat meiden behoefte hebben aan goede informatie en advies om uiteindelijk zelf een afweging te maken (Metz, 2016). Bij instrumentele ondersteuning bieden meiden specifieke hulp en faciliteiten aan elkaar (Jensen, 2001). Hierbij gaat het erom dat meiden elkaar bij praktische zaken helpen waardoor enerzijds concrete hulp wordt geboden en anderzijds meiden leren elkaar te helpen (Manders e.a., 2017). De derde ondersteunde interactie is de waarderende ondersteuning die het juiste gedrag van meiden bevestigt, door middel van feedback of bevestiging (Jensen, 2001). Door de waarderende ondersteuning leren meiden hoe zij over komen op anderen en wat zij zelf prettig gedrag vinden. Emotionele ondersteuning is tot slot het vertonen van inlevingsvermogen (Jensen, 2001). Door de meidengroep vinden meiden steun bij elkaar doordat zij in dezelfde ontwikkelingsfase zitten.

Versterkende interacties

Versterkende interacties zijn interacties die ervoor zorgen dat jongeren werkelijk van elkaar gedrag overnemen en leren. Vanuit de theorie observationeel leren van Bandura (1977) weten we dat er vier contactvormen zijn die tot gevolg hebben dat meisjes zaken met elkaar gaan uitwisselen. De interacties zijn manieren waarop meisjes elkaar *kunnen* beïnvloeden, dit betekent niet dat dit altijd

gebeurt. In de eerste plaats moet er aandacht zijn voor het gedrag (de kennis, attitudes en vaardigheden). Als die aandacht ontbreekt, wordt het niet waargenomen en dus niet overgenomen. Meiden die aanzien hebben in de groep en meiden die behulpzaam kunnen zijn krijgen die aandacht (Bandura, 1977; Rhodes, Grossman & Resch, 2000). In de tweede plaats dient het meisje het gedrag van anderen te onthouden. Door herhaaldelijk het gedrag van anderen te zien zal het meisje het gedrag inprenten (Bandura, 1977). Na het onthouden van het gedrag gaan de meiden het gedrag nadoen. Door het krijgen van feedback van andere meiden leren meiden van hun fouten. Van elkaars ervaringen leren de meiden dat fouten maken mag en hoort bij iets eigen maken (Van Hoorik, 2016). Tot slot gaan meiden gedrag veranderen als ze gemotiveerd raken door anderen. Een belangrijke manier is door het positief bekrachtigen van gedrag (Erikson, 1968), maar ook door het observeren van elkaars gedrag (Manders e.a., 2017).

Bedreigingen voor ontwikkeling binnen de meidengroep

Risicofactoren zijn factoren die de kans vergroten dat er een probleem ontstaat of erger wordt. Binnen de meidengroep spelen de volgende risicofactoren een rol: groepsdruk, meidenvenijn en meiden met probleemgedrag en/of lid zijn van een jeugdbende. Overall waar mensen zijn speelt macht een rol. Mensen proberen elkaar te sturen, zodat zij hun zin krijgen. Ook binnen het meidenwerk is het goed om je bewust te zijn van groepsdruk. Als de macht ligt bij enkele individuen, dan kunnen zij bepalen wat er gebeurt in de groep (Valk, 1967). Door groepsdruk kunnen meiden veranderen, wanneer de meiden zich sterker tot elkaar aangetrokken voelen, wordt de invloed van de meidengroep op elkaar groter (Riet, 2006). Zo bestaat de mogelijkheid dat de meiden elkaar beïnvloeden en daardoor veranderen.

In de meidengroep spelen onderhuidse spanningen, ook wel meidenvenijn of relationele agressie genoemd. Voorbeelden zijn dat meiden andere meiden uitsluiten of negeren (Remillard & Lamb, 2005). Andere vormen van deze onderhuidse spanningen zijn het roddelen of verspreiden van geruchten over andere meiden, agressie omtrent jongens, het doorvertellen van geheimen (Waldron, 2011; Remillard & Lamb, 2005), uitschelden,

sarcastische opmerkingen maken of het gebruik van een bepaalde lichaamstaal waarin andere meiden worden afgewezen (Waldron, 2011). Relationale agressie komt volgens Waldron (2011) met name voor in de eigen vriendengroep. Omdat meiden in vergelijking tot jongens intiemere vriendschappen hebben, lopen zij een groter risico op relationele agressie en doet de relationele agressie hen meer pijn (Remillard & Lamb, 2005; Bokhorst, Sumter & Westenberg, 2010).

De laatste factor die we aandragen is dat het niet altijd vanzelfsprekend is dat rolmodellen positief zijn en dat meiden het goede van elkaar leren. Meiden kunnen elkaar ook negatief beïnvloeden, zoals de aanwezigheid van meiden in de meidengroep die probleemgedrag vertonen en/of lid zijn van een jeugdbende (Meij & Ince, 2013). Als meiden in een groep probleemgedrag vertonen, trekken zij de aandacht naar zich toe. Door hun centrale rol in de groep dragen deze meiden negatief of ongewenst gedrag over op anderen in de groep. Ook vraagt hun centrale rol vaak onevenredig veel aandacht van de begeleiding, waardoor er minder aandacht is voor de andere groepsleden. Echter een negatief rolmodel kan voor meisjes juist ook een voorbeeld zijn hoe zij zich niet willen gedragen. Door te kijken naar de ander kan een meisje haar gedrag veranderen (Lockwood, Sadler, Fyman & Tuck, 2004; Gibson, 2004).

Voorwaarden voor een lerende omgeving

Drie voorwaarden zijn van belang om een meidengroep een omgeving te laten zijn waar meiden kunnen leren zelf vorm te geven aan hun eigen leven. De drie voorwaarden zijn: veiligheid, een steunende omgeving en zeggenschap.

In de eerste plaats is het belangrijk dat meiden zich veilig bij elkaar voelen. Wanneer meiden zich veilig voelen, durven zij zichzelf te zijn, durven zij zich kwetsbaar op te stellen, gaan ze ervaringen, standpunten en ideeën met elkaar uitwisselen en aangeven wat zij belangrijk vinden (Nijland, Boomkens, & Metz, 2016). Daarnaast zorgt veiligheid in een groep ervoor dat groepsleden open staan voor elkaar en andere denkbeelden kunnen vormen (Brown, 1979). In een open en veilige omgeving voelen meiden zich vrij genoeg om dingen zelf te gaan ondernemen en uit te proberen, zodat zij daarvan kunnen leren (Jongepier, Struijk, & Helm, 2010).

Ten tweede is een steunende omgeving voor een meisje van belang. Een steunende omgeving is een omgeving waar meiden zich gezien, gekend en erkend voelen en waar ze alles kunnen delen (Denner, Meyer & Bean, 2005). Als laatste in het van belang dat meiden de ruimte krijgen voor inbreng (zeggenschap) in de besluitvorming over de uitvoering van het meidenwerk. Dit is essentieel, omdat meiden van elkaar leren door de eigen ervaringen die ze hebben. Meiden zullen minder energie in het zelf vorm geven aan het eigen leven besteden als zij negatieve ervaringen hebben. In het meidenwerk is het daarom van belang dat meiden zowel bij individuele begeleiding als in de meidengroep, zeggenschap krijgen over de invulling van het meidenwerk en de ruimte krijgen om de activiteit uit te voeren (Boomkens, Nijland & Metz, unpublished).

Onderzoek naar de rol van de meidengroep in vormgeven eigen leven

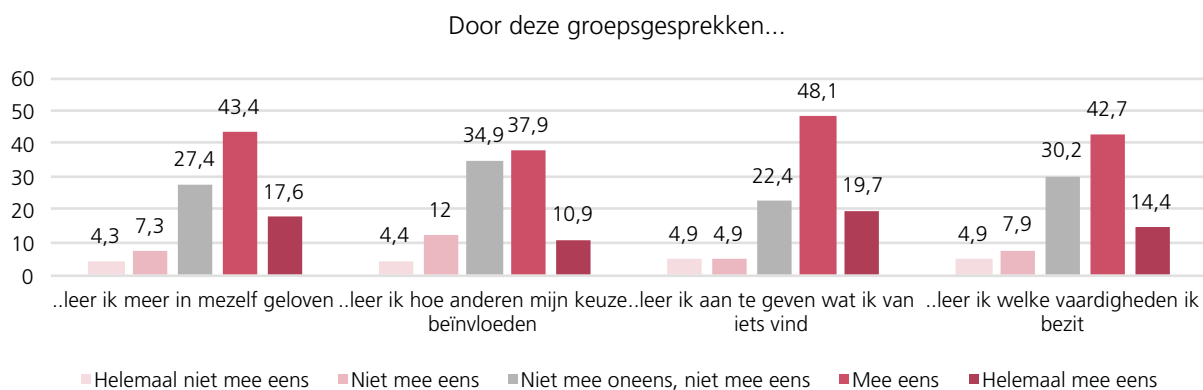
Tussen november 2016 en februari 2017 heeft het lectoraat Youth Spot aan meiden die naar het meidenwerk komen gevraagd wat de rol van de meidengroep is aan het leren zelf vormgeven aan het eigen leven. Uit het onderzoek blijkt dat meiden aangeven dat

de meidengroep wel degelijk invloed heeft op het zelf vormgeven aan het eigen leven. Zo is te zien in figuur 1 en 2 dat ruim 61% van de meiden aangeeft dat zij door de meidengroep meer in zichzelf is gaan geloven, dat 49% van de meiden geleerd heeft hoe anderen hun keuzes kunnen beïnvloeden, dat 68% van de

meiden haar mening durft te geven en dat 57% van de meiden nu weet welke vaardigheden ze bezit. Tevens raakt 63% van de meiden gemotiveerd door de meidengroep om dingen te doen en leert 57% door de meidengroep hoe ze haar doelen kan behalen (Rauwerdink-Nijland, Boomkens, & Metz, 2017).

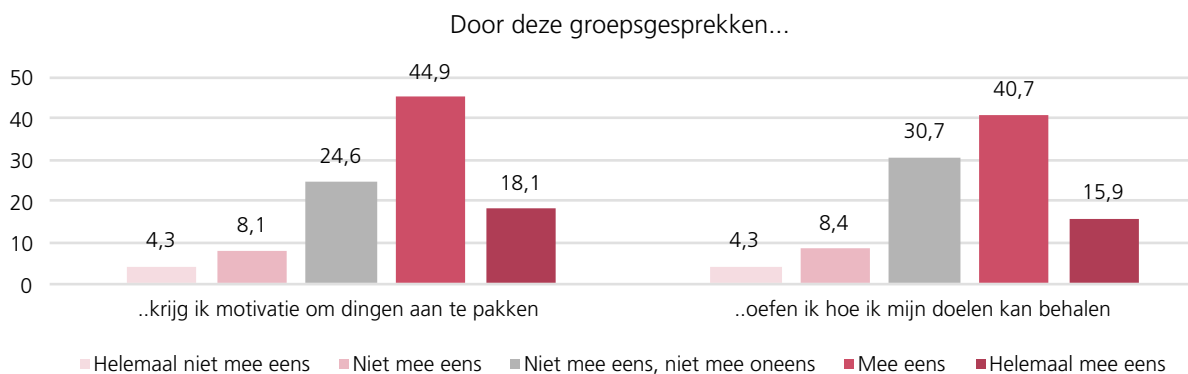
Figuur 1:

Bijdrage groepsgesprekken aan ontwikkeling (N=369; N=367; N=370; N=368)

Figuur 2:

Bijdrage groepsgesprekken aan ontwikkeling (vervolg) (N=370; N=371)

Het meidenwerk en de rol van de meidengroep in het vormgeven van het eigen leven

Uit deze factsheet blijkt dat de meidengroep een krachtige leeromgeving kan bieden voor meiden om het eigen leven (zelf) te leren vormgeven. De meidengroep is voor meiden een omgeving waar meiden samenkomen, zichzelf kunnen zijn, hun verhaal kunnen vertellen, kunnen oefenen, van elkaar kunnen leren, fouten kunnen maken, elkaar kunnen steunen en waar zij inzicht krijgen in de ontwikkelingen.

Tegelijkertijd blijkt dat de rol van de groep op het (leren) zelf vormgeven aan het eigen leven niet vanzelfsprekend positief is. Literatuur leert dat ruimte voor de eigen inbreng en zeggenschap van meiden in de groep nodig is om meiden gelegenheid te bieden om zelf te leren vormgeven aan het eigen leven. Ook kunnen negatieve interacties tussen meiden zoals groepsdruk, meidenvenijn en de aanwezigheid van meiden met probleemgedrag een risico vormen dat meiden elkaar negatief beïnvloeden.

Voor het meidenwerk biedt deze factsheet vijf belangrijke aanknopingspunten voor het inzetten van de groep bij het (leren) zelf vormgeven aan het eigen leven:

1. Goede begeleiding

In de eerste plaats is goede begeleiding van de meidengroep door een meidenwerker noodzakelijk om de randvoorwaarden te garanderen die nodig zijn om via participatie in de meidengroep te kunnen bijdragen aan het (leren) zelf vormgeven aan het eigen leven. Aanvullend is de meidenwerker een pro-sociale volwassene in het leven van de meiden. Voor een positieve ontwikkeling van meiden is de aanwezigheid van een pro sociale volwassene, anders dan de ouder, een belangrijke beschermende factor (Slot & Spanjaard, 2015).

2. Veiligheid waarborgen

Een tweede aspect in de begeleiding van de meidengroep is het waarborgen van de veiligheid. Dit is enerzijds mogelijk

door de fysieke veiligheid te garanderen, waarbij meiden het meidenwerk kunnen bereiken en zij zich binnen de muren van het meidenwerk veilig voelen. De meidenwerker moet dus een plek creëren waar meiden makkelijk naartoe kunnen en waar zij zich prettig voelen. Anderzijds dient de meidenwerker in te staan voor de sociale veiligheid, zodat meiden zich ook daadwerkelijk veilig voelen. Veilig voelen is voor meiden een voorwaarde om zich open te kunnen stellen en te ontwikkelen (Nijland, Boomkens, & Metz, 2016). Als meiden zich veilig voelen is het belangrijk dat meidenwerkers hen stimuleren om zo veel mogelijk zelf te doen en zelf te proberen problemen op te lossen, en de ideeën en oplossingen van de meiden te accepteren (Jongepier, Struijk, & Helm, 2010). Door de rol als pro sociale volwassene en de veiligheid werkt de meidenwerker mee aan het waarborgen van een positieve groepsdynamiek, werkt zij gezamenlijk met de meiden aan omgangsvormen en is zij alert op eventuele onderhuidse spanningen (Nijland, Boomkens, & Metz, 2016).

3. Meiden zeggenschap geven

Ten derde dient een meidenwerker een groep zo in te richten dat meiden zeggenschap hebben en ruimte krijgen om te oefenen. De kracht van het meidenwerk is namelijk, dat de meidengroep als leeromgeving kan dienen. Om dit te realiseren dient het meidenwerk zo te zijn ingericht dat het zelf (leren) vormgeven aan het leven ook geoefend kan worden door middel van zeggenschap en het uitvoeren van het meidenwerk.

4. De aanwezigheid van volwassenen die kunnen zorgen voor een positief pedagogisch klimaat

Het vierde punt is dat de meidenwerker meiden kan begeleiden bij hun positieve ontwikkeling. De meidenwerker heeft kennis, zodat ze de meiden kan voorzien in hun competenties, kennis en hun kan ondersteunen bij belemmeringen. Tevens leert ze de meiden positief naar zichzelf te kijken en te motiveren. Door de pedagogische opdracht die de meidenwerker heeft, kan de meidenwerker meiden begeleiden bij de ontwikkeling naar volwassenheid (Metz, 2011). Wanneer er niemand is die deze rol kan vervullen, missen meiden de toegang tot kennis, vaardigheden en ervaringen (Nijland, Boomkens, Metz 2016; Boomkens, Nijland & Metz, unpublished).

5. Aandacht voor individuele begeleidingsbehoeften

Tot slot is een laatste aanknopingspunt om als meidenwerker scherp te zijn op wanneer juist een individuele begeleiding uitkomst kan bieden voor een meisje. Door het bieden van individuele begeleiding is het soms beter mogelijk om aan te sluiten bij specifieke behoeften van een meisje (Sonneveld & Metz, 2015). Ook in situaties die persoonlijk confronterend zijn voor het meisje of waar de groep geen begrip toont, is het beter om individueel aan de slag te gaan. Een combinatie van individuele begeleiding en deelname aan de groep zorgt ervoor dat meiden wel aansluiting blijven vinden met leeftijdsgenoten. In de groep kunnen meiden ervaringen delen en zien ze in dat ze niet alleen zijn in hun ervaringen.

Literatuurlijst

- Bandura, A. (1962). *Social learning through imitation*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New York: Prentice-Hall.
- Bokhorst, C. L., Sumter, S. R., & Westenberg, P. M. (2010). Social support from parents, friends, classmates, and teachers in children and adolescents aged 9 to 18 years: Who is perceived as most Supportive? *Social Development*, 19(2), 417-426.
- Boomkens, C., Nijland, E. & Metz, J.W. (Unpublished). *Participatie en Agency*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Bronfenbrenner, U. (1982). *Individualisme en socialisme, opvoeding in Amerika en de Sovjetunie*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Brown, A. (1979). *Groupwork*. London: Heinemann Educational Books.
- Denner, J., Meyer, B., & Bean, S. (2005). Young women's leadership alliance: Youth-adult partnerships in an all-female after-school program. *Journal of Community Psychology*, 33(1), 87-100.
- Erikson, E. (1968). *Identity, Youth, and Crisis*. New York: Norton.
- Gibson, D. (2004). Role models in career development: New directions for theory and research. *Journal of Vocational Behavior*, 65, 134-156.
- Jensen, S.L. (2001). *Development of a scale to code the elicitation of social support*. Iowa State University: Ames, Iowa.
- Jongepier, N., Struijk, M., & Helm, P. v. d. (2010). 'Zes uitgangspunten voor een goed pedagogisch klimaat'. *Jeugd En Co Kennis*, 4(1), 9-18.
- Lockwood, P. & Kunda, Z. (1997). Superstarts and me: Predicting the impact of role models on the self. *Journal of personality and Social psychology*, 73(1), 91-103.
- Lockwood, P., Sadler, P., Fyman, K. & Tuck, S. (2004). To do or not to do: Using positive and negative role models to harness motivation. *Social Cognition*, 22(4), 422-450.
- Manders, W.A., Metz, J.W. en Sonneveld, J.J.J. (2017). *Literatuuronderzoek naar peer-to-peer in het jongerenwerk*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Meij, H., Ince, D. (2013). De ontwikkeling van kinderen. Retrieved from <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/De-ontwikkeling-van-kinderen.pdf>
- Metz, J. W. (2011). *Kleine stappen, grote overwinningen. Jongerenwerk als historisch beroep met perspectief*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Metz, J.W. (2016). Informatie en Advies in het Nederlandse jongerenwerk. In Faché, W. (2016). (Red.). *Jongereninformatie en adviesnetwerk*. Garant, Antwerpen.
- Nijland, E. Boomkens, C. & Metz, J.W. (2016). *Kracht van meiden! Methodiekbeschrijving voor het werken met meiden in het jongerenwerk*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Rauwerdink-Nijland, E. Boomkens, C. & Metz, J.W. (2017). *Tabellenboek: Uitkomsten van het vragenlijstonderzoek naar de mening van meiden over het meidenwerk*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Remillard, A. M., & Lamb, S. (2005). Adolescent girls' coping with relational aggression. *Sex Roles*, 53(3/4), 221-229.
- Riet, N. van (2006). *Groepswork in het maatschappelijk werk*. Assen: Koninklijk Van Gorcum: Assen.
- Rhodes, J. E., Grossman, J. B., & Resch, N. R. (2000). Agents of change: Pathways through which mentoring relationships influence adolescents' academic adjustment. *Child Development*, 71, 1662-1671.
- Sarafian, I. (2011). Process assessment of a peer education programme for HIV prevention among sex workers in Dhaka, Bangladesh : A social support framework. *Social Science & Medicine*, 75, 668-675.

- Sonneveld, J.J.J., Metz, J.W. (2015). *Groepswerk met jongeren in de wijk*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spanjaard, H. & Slot, W. (2015). Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook. Een 'update' van het competentiemodel. *Kind en Adolescent Praktijk*, 3, 14-21.
- Traas, M. (1997). *Opvoeding in verandering: een veranderende maatschappij en de opvoeding van jongeren*. Baarn: Intro.
- Valk, J.M.M. de (1967) Sociale manipulatie van de mens, *Wending*, december 1967.
- Van Hoorik, I. (2016). Rolmodellen onder de loep: Perspectieven op rolmodelwerking in praktijken voor talentontwikkeling. In Abdallah, S., Kooijmans, M., & Sonneveld, J. (2016). (Red.), *Talentgericht werken met kwetsbare jongeren: Ontwikkelwerk, Erkenningswerk, Verbindingswerk*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Waldron, L. M. (2011). "Girls are worse": Drama queens, ghetto girls, tomboys, and the meaning of girl fights. *Youth & Society*, 43(4), 1298-1334.

Deze factsheet is een product van het project Sterk Meidenwerk waarin is onderzocht wat het meidenwerk bijdraagt aan eigen kracht van meiden. In de uitvoering van het onderzoek is samengewerkt met ContourDeTwern (R-newt), Jongerenwerk Utrecht (JoU), Dock, Streetcornerwork, Participe, Combiwel, Stichting Jeugd en Jongerenwerk Midden Holland en Dynamo. Het project Sterk Meidenwerk is mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek SIA.

Het lectoraat Youth Spot richt zich op de professionalisering van het jongerenwerk. Zij werkt bottom up (onder meer op basis van de 'tacit knowledge' van jongerenwerkers) met een open blik naar stedelijke, landelijke en internationale ontwikkelingen in de werelden van jongeren, samenleving, wetenschap en beleid. Het lectoraat Youth Spot wordt gevormd door Combiwel, Streetcornerwork, Dock, Jongerenwerk Utrecht (JoU), Roc van Amsterdam, Youth for Christ, Xtra welzijn, Participe, ContourDeTwern (R-newt), De Schoor, Dynamo, Stichting Jeugd en Jongerenwerk Midden Holland en de Hogeschool van Amsterdam.

Lectoraat Youth Spot

Amsterdams Kenniscentrum voor Maatschappelijke Innovatie
Hogeschool van Amsterdam
Postbus 1025
1000 BA Amsterdam

hva.nl/youth-spot

Copyright © 2018, Hogeschool van Amsterdam
Overname van informatie uit deze beschrijving is toegestaan onder voorwaarde van correcte en volledige weergave van de uitkomsten en correcte bronvermelding.

Fotografie

Pagina 1: Combiwel

Pagina 2: Participe

Pagina 4: Stichting Jeugd- en Jongerenwerk Midden-Holland

